

ABRAM DE SWAAN
SZEMBEN A
NŐKKEL

Fordította Balogh Tamás

**ABRAM
DE SWAAN**

**SZEMBEN A
NŐKKEL**

**JOBBDALIAK ÉS DZSIHÁDISTÁK
VILÁGMÉRETŰ HARCA
AZ EMANCIPÁCIÓ ELLEN**

TYPOTEX

A könyv megjelenését a Dutch Foundation for Literature támogatta.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

A fordítás a következő kiadás alapján készült:
*Tegen de vrouwen – De wereldwijde strijd van rechtsisten en
jihadisten tegen de emancipatie.* Uitgeverij Prometheus, Amsterdam, 2019
© Abram de Swaan, 2019

Hungarian translation © Balogh Tamás, 2022
Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2022
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 178 2

Kedves Olvasó!
Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!
Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu
és a facebook.com/typotexkiado oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó
Alapította Votisky Zsuzsa, 1989
A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Németh Kinga
Felelős szerkesztő: Kovács Zoltán
Tördelés: Jutai Péter
Borítóterv: Kathi Zsolt
Nyomta és kötötte: Generál Nyomda Kft., Szeged
Felelős vezető: Hunya Ágnes

TARTALOM

<i>Előszó</i>	9
A patriarchátus mint rémuralom	17
A kis különbség és a nagy következmények (avagy a „különbség a különbségen belül”)	24
A születés előtt: magzatelhajtás és a lánysecsemők meggyilkolása	32
Prepubertáskor: a lányok nemi szervének csonkítása	38
Pubertáskor: gyerekházasság	45
Ifjúkor: arccsonkítás	53
Fiatal felnőttkor: nemi erőszak	59
Fiatal felnőttkor: becsületgyilkosság	69
A bevillanás	77
A nők feltartóztathatatlan előretörése a mai világban	81
Hosszú menetelés az iskolákon át	84
A nők meghódítják az egyetemeket	91

Egészségügyi ellátás: a terhesség és a szülés körüli problémák	94
Fizetett munka és fizetés nélküli elfoglaltság	102
Politikai hatalomképzés	114
Az ellenhatás: a férfiak körében mutatkozó ressentiment	125
A dzsihadisták és jobboldali szélsőségesek háborúja a nők ellen	133
Fanatizálás	139
Dzsihad: nők elpusztítása az ISIS és hasonfélék által	147
Régi és új jobboldal Nyugaton	172
Marianismo és machismo a katolikus identitású Latin-Amerikában	176
Evangéliumi keresztény mozgalmak	186
Ultraortodox zsidók	194
A világi jobboldal világa	198
Intermezzo a politikai komolyságról	215
Manizmus és manoszféra	217
Összefoglalás és záró megfontolások	230
<i>Jegyzetek</i>	243
<i>Névmutató</i>	263

Cindy Kersebornnak

ELŐSZÓ

Bizony, még mindig az emancipáció korát éljük. Ez a folyamat immár másfél évszázada tart. Nyugaton kezdődött a 19. század derekán a rab-szolgaság eltörlésével. Nem sokkal ezután szerveződött meg a nyugati országokban a munkásmozgalom, amelynek kemény küzdelmek árán sikerült szociális engedményeket kicsikarnia a bérből élők számára. A 19. század vége felé bontakozott ki a nőmozgalom, amely a szavazati jog nőkre való kiterjesztését állította kampányainak középpontjába. A 20. század derekán lényegében Ázsia és Afrika egésze felszabadult a nyugati hatalmak gyarmati kizsákmányolása alól. Úgy ötven éve pedig az emancipációs törekvések újabb hulláma tapasztalható: a nők, de a feketék és a homoszexuálisok is azonos jogokat és egyenlő elbírálást követeltek maguknak, mégpedig nemcsak Nyugaton, hanem másutt, a Nyugaton kívüli világ országaiban is.*

* A szerző sokszor használja a maga gyártotta „in het Buitenwesten” kifejezést. Ezt többnyire „a Nyugaton kívüli világnak” fordítottam, szemben a hagyományos „a nyugati világon kívül” fordulattal, amelyet szintén használ – kicsit esetlegesen változtatva a kettőt. De Swaannak ez a szövege olyan, mint egy jegyzet; futólagosan, lazán, néha egyenesen pongyolán fogalmaz. Az egész hangneme azt a helyzetet idézi, amikor – kézikönyv vagy tankönyv híján – a professzor tollba mondja a hallgatóságának, amit összeolvasott és szintetizált. Másrészt talán ellenbeszédnek is szánhatta ezt a szöveget, a jobboldali internetoldalakon folyó társalgások alternatívájaként. Kicsit alakítanom kellett a nyelvezetén, hogy személyes indulatoktól fűtött, érdekes könyve nyomtatott szöveggé váljon magyarul – *a ford.*

A mából visszatekintve erre a másfél évszázadot felölelő időszakra, elkerülhetetlenül adódik a következtetés: hatalmas előrelépés történt az egyenlőségért és önrendelkezésért folytatott harcban. Attól viszont természetesen még messze vagyunk, hogy azt mondhassuk, mindenhol, mindenki számára és minden tekintetben megvalósult volna a teljes egyenlőség, és mindenkit megilletne az önrendelkezés joga.

Az elmúlt évszázad a világháborúk, népiirtások és zsarnokságok kora volt. Még ma is sok száz millió embert sújt háború, tömegmészárlás és diktatúra. Ettől függetlenül tény, hogy mára végbement sok milliárd ember emancipációja. Száz, százötven év igen rövid idő az emberiség, de nagyon hosszú időszak egy ember életében. Gondoljunk csak bele, a női választójog vízválasztónak számító bevezetése – amire a legtöbb nyugati országban körülbelül száz éve került sor – a mai fiatalok ük-anyáinak fiatalságára esett.

A második feminista hullám mozgalmárait az vezette, hogy a nők foglalkoztatás és díjazás tekintetében azonos elbánásban részesüljenek a férfakkal, egyenlők legyenek a törvény előtt, maguk döntheszenek a terhességmegszakításról és arról, hogy élnek-e fogamzásgátló módszerekkel. Ennek még csak fél évszázada, vagyis ez már nem olyan távoli múlt: a mai egyetemisták és pályakezdők nagyanyái küzdöttek ezekért a jogokért. Ők, a mai fiatalok a megmondható, hogy ezeket az egymást követő emancipációs hullámokat még mindig számontartja a családi emlékezet.

A női emancipáció az elmúlt másfél száz év emancipációs törekvéseinek tágabb történetébe illeszkedik. Nem mintha ezek a harcra kész nők minden esetben közbenjártak vagy kiálltak volna más hátrányos helyzetű csoportokért – a munkásokért, a gyarmatosítottakért, a feketékért, a homoszexuálisokért. És fordítva, ezek a kirekesztett csoportok végképp nem voltak mindig szolidárisak sorstársaikkal, a militáns nőkkel. Mégis, az összes emancipációs mozgalomban van valami közös. Valamennyit ugyanaz a szikra lobbantotta lánggra: az a forradalmi gondolat, hogy minden ember természettől egyenlő, vagyis mindenkit ugyanazok az alapvető jogok illetnek meg, mint bárki más; hogy az emberek lehetőség szerint szabadon rendelkezhetnek az életükkel.

Más közös vonásokat is mutat a sok külön emancipációs történet: valamennyi az egyetemes elnyomás korával vette kezdetét. Először, mintegy előrs gyanánt, kisebb csoportok szálltak szembe az elnyomással, amelyek idővel egyre több és több követőre találtak, befolyásra tettek szert, és mozgalommá szélesedtek. Az emancipációs mozgalom ismételt nekilódulási rendre ellenállásba ütköznek mindazok részéről, akik egyszeriben veszélyeztetve látják öröklött előjogaikat, melyeket ritkán hajlandók csak úgy maguktól, harc nélkül feladni.

Könyvemben ezt a folyamatot, a női emancipációval szembeni szívos ellenállás kérdését tárgyalom. Kivált a fundamentalista hívők részéről tapasztalható ellenállás.¹ Ebből a szempontból nemigen számít, hogy mely vallás tételeihez ragaszkodnak mereven. Az ellenállás második frontját a politikai szélsőjobb alkotja.

A nőket szisztematikusan elnyomó társadalmi rendet általában a patriarchátus elnevezéssel illetik. A patriarchátus olyan berendezkedés, melyben az atyai tekintély – főleg idősebb férfiak tekintélye – a meghatározó. A patriarchátust gyakran mutatják be olyan közösségi létformaként, melyben ősz szakállú, jóindulatú férfiak a legjobbat akarják az engedelmes, gondoskodó nőknek – akiknek nincs bölcs szakállal. Csakhogy ez a kép teljesen hamis. Ha egy szóval szeretnénk összefoglalni, legsúlyosabb formájában a patriarchátus terrorrezsím volt, rémuralom, melyben a nőket egy elnyomó vallás, egy fojtogató kultúra gyámsága és – ha másként nem ment – durva erőszak igája alatt tartották. Könyvem első részében ennek az erőszakos elnyomásnak a kérdését tárgyalom.

A második részben a már megvalósult, nagyszabású női emancipációs vívmányokat veszem sorra, melyek túlnyomó része a nőmozgalom erőfeszítéseit dicséri szerte a világon. A nők elkötelezik magukat az önrendelkezés mellett, és egyenlő jogokat követelnek az oktatásban, a munkában és a politikában. Jelenleg mindenhol ezt látjuk. A harmadik részt az ellenállás kérdésének szentelem, amely mindenhol fellángol, ahol csak a nők előretörésének vagyunk tanúi. Ortodox hívők és dzsihádisták, a legkülönbözőbb szélsőjobboldali csoportosulások mind azt akarják, hogy a nők maradjanak otthon, a gyerek és

a tűzhely mellett, vagyis egyként korlátozni kívánják a nők otthonon kívüli mozgását.

A nőknek a választáshoz való jogát már csak ritkán vonják kétségbe, azonban még most, úgy háromnegyed évszázad múltán is kérdésként merül fel az abortuszhoz való jog. Ez is az önrendelkezés egy formája, az ember joga a saját teste fölötti rendelkezéshez. „*Baas in eigen buik*” – a hetvenes évek Hollandiájában ez volt a Dolle Mina akciócsoport híres jelmondata. A születésszabályozás eszközeihez való hozzáférésért és a terhesség megszakításának jogáért küzdöttek, egyenlő elbánást és egyenlő esélyeket követeltek a tanulni és dolgozni kívánó nők számára. Napjainkban egy harmadik feminista hullám fellángolásának lehetünk tanúi. A #MeToo-kampányok célja, hogy a nőket megvédjék a nemkívánatos közeledésektől, a vegzálástól, a molesztálástól és a szexuális zaklatás minden egyéb formájától. A dacos erkölcsi erőfeszítésnél is erősebb az a késztetés, hogy minden olyan szférában biztosítsák a nők számára a szabad és biztonságos mozgás lehetőségét, amely nem is olyan rég még a férfiak kizárólagos felségterületének számított.

Minél egyenrangúbbá válnak a férfakkal a nők, annál inkább különbözni fognak egymástól. Ha a nők egyenrangúak, vagyis ugyanazokat a jogokat élvezik, mint a férfiak, akkor szabadabban rendelkezhetnek a saját életükkel; márpedig ha önállóan határozhatnak arról, hogy milyen életet szeretnének maguknak, akkor mindegyikük más és más döntéseket hoz majd. Vagyis a nemek közötti egyenlőség növekedése nagyobb különbséget eredményez a nők között és a férfiak között nemkülönben.

Az emberek még két-három nemzedékkel ezelőtt is határozottan tudni vélték, hogy mi a női lényeg, mi nőies és mi nem, hogy mire képesek a nők, és mi az, aminek sohasem lesznek képesek megfelelni. Mivel a hatalom birtokosai – persze szinte kivétel nélkül mind férfiak – ennyire biztosak voltak dolgukban, úgy is intézték, hogy nők ne végezhesenek nőhöz nem illő, a női lényeggel összeegyeztethetetlennek vélt tevékenységeket. Ezzel eleve elvágták őket annak lehetőségétől, hogy olyasmire vállalkozhassanak az életben, ami – úgymond – ellenkezik a „női természettel”, egyszersmind bizonyítva láthatták, hogy a nők túlnyomó része valóban megfelel a róluk alkotott elképzeléseknek. Az uralkodó előítélet

szükségképp visszaigazolódik – ebben egy véleményen vannak a szociológusok a feministákkal.

A nőkkel kapcsolatos előítélet mellé hatalmi megfontolásokból szükség van egy, a férfakkal kapcsolatos előítéletre is – amely ugyanúgy rátelepszik a valóságra. A nőkről határozott képpel rendelkező férfiaknak és nőknek ezzel az elképzeléssel szükségképp szembe kell állítaniuk egy férfiről kialakított ellenképet. És erre a férfiről kialakított ellenképre is igaz, hogy alanyait a maga hasonlatosságára formálja. Az uralkodó előítélet szükségképpen megteremti a maga valóságát; ennek értelmében a férfi minden tekintetben a nő ellentétéként jelenik meg, nem nőies, nem lányos, nem gyöngé és nem félnék, hanem bátor és erős. És a nő is ilyennek akarja tudni a férfit. Vagyis ilyennek is kell lennie belső indíttatásból és a többiek elvárásai szerint is.

Az egyenlőtlen hatalmi viszonyok különös következménye, hogy a hatalmi helyzetben lévők éppen hatalmi pozíciójukból kifolyólag maguk is igazodni kénytelenek az egyenlőtlen viszonyokhoz, legalábbis nyilvános ténykedésükben. Kénytelenek körülbástyázni magukat a hatalmi helyzetük megkívánta korlátokkal; ezek hivatottak megerősíteni, hogy valóban jogos birtokosai a hatalomnak. Más szóval, a férfiak is korlátozásokat szenvednek a nemek közötti egyenlőtlen viszonyok következtében. Egy kész minta alapján kell férfinak lenniük. Amiből az is következik, hogy a nőmozgalom a férfiakra is felszabadítólag hathat. Úgy lehetnek férfiak, ahogyan az a legjobban megfelel nekik.

A következőkben a saját szavaimmal próbálom meg összefoglalni egy rövid évszázad feminista elméletalkotásának a lényegét – amihez persze nem kell különösebb bűvészmutatvány, mivel ennek lényege nagyrészt egybevág a társadalomtudományok alapvető meglátásaival. Amitől a feminizmus még ugyanolyan radikális eszme – most is.

Úgy egy éve lehetett, hogy az egyik diákom, egy lány, megkérdezte tőlem, hogy most akkor tulajdonképpen mi is a különbség a férfiak és a nők között. Én vagyok az utolsó, akit érdemes megkérdezni ez ügyben. Az elmúlt hatvan évben semmi olyat nem gondoltam a férfi, illetve a női jellegről, amire időközben rá ne cáfolt volna az élet. A nők

minduntalan bebizonyították, hogy olyasmire is képesek, amiről mi – férfiak és nők – annak idején teljes bizonyossággal tudtuk, hogy soha egyetlen nőnek sem sikerülhet. Egyszóval, egyre kevesebbet tudunk a nőről és így a férfiről is. Azt viszont nyereségként könyvelhetjük el, hogy fokozatosan megtanultuk meglátni azoknak az embereknek, férfiaknak és nőknek, az egyéni jellegzetességeit, akikkel összekerülünk életünk során. Legalábbis remélem.

Ez örömmel tölt el. Szívesebben élek egy olyan világban, melyben a saját érdemeik okán, a maguk sajátos tulajdonságaikért, összetett, teljesen soha ki nem ismerhető, ki nem számítható, ellentmondásos, egyszeri személyiségükért becsülhetem azokat az embereket, akikkel összehoz az élet. Ez kedvesebb a szívemnek, mint egy olyan világ, melyben a társadalmi hovatartozása alapján pontosan be lehet lőni, hogy milyen ember valaki. Az embereket azért kívánom becsülni, akik, nem pedig azért, amik. Ez nem pusztán erkölcsi kérdés; csak így lehet örömünk az embertársainkban. Még akkor is méltányosabb vagyok valakivel, ha – amennyiben erre okot szolgáltat – a maga konkrét valójában bugyutának vagy bőgőmasinának nevezem, mint ha elintézném a dolgot azzal, hogy hiszen nő, és „a nők már csak ilyenek”.

Ezzel egyszersemind az ilyen, a női emancipációval és az azzal szembeni ellenállással foglalkozó könyv megírásának legnemesebb indítékát is megneveztem. Örömet érzek a nők emancipációja láttán, mivel a saját jogúvá válásukért folytatott harc nagyobb teret nyit nekik, hogy önmaguk lehessenek. És a férfiak számára nemkülönben. Így több kivételes egyénnel van módom találkozni, akik mindamellett még nők (vagy férfiak) is. És abban is segít, hogy megtaláljam a saját utamat a nemek útvesztőjében. Röviden, öröömre szolgál az emancipáció – a gyarmatosítottak, a feketék és a homoszexuálisok emancipációja is. Segít megszabadulnom az egysíkú csoportgondolkodástól, csökkenti rajtam a csoportnyomást, és több emberrel találkozhatok a maga sajátos, egyedi mivoltában.

Már hallom is a szkeptikus ellenvetést: „Ez mind szép és jó. De nyilván még más okai is vannak annak, ha férfiként a női emancipációról és az azzal szembeni ellenállásról írsz könyvet.” Mindenekelőtt tisztáz-

zük: ezt a könyvet nem „férfiként” írom, hanem a saját nevemben, mint Abram de Swaan, „én”, aki vagyok. Éppen ezt próbáltam egyértelművé tenni az eddigiekben. Ez az „én”, aki vagyok, egyebek mellett persze férfi, bármit is jelentsen ez ebben az összefüggésben. És természetesen ennek a személynek még számos más indítéka is volt arra, hogy megírja ezt a könyvet, köztük néhány kevésbé nemes és megsüvegezendő, és nyilván olyan is, ami még őelőtte is rejtve maradt. Hát ha még azt is elmondom, hogy indíttatásai egy részét korábban megosztotta egy szaktársával, aki a szakmai titoktartást komolyan véve a hallottakat magával vitte a sírba (ezúton is szeretnék tisztelni az emléke előtt).

Vitathatatlanul van valami demonstratív jellege annak, ha egy férfi kiáll a nők mellett. Ez gyakran a mansplaining legrosszabb formáját ölti: egy olyan férfi, aki nemcsak egyszerűen osztja az ésszt, hanem ezt még a te érdekében is teszi. Másfelől viszont ezen az alapon mindig húzhatjuk kicsit a szánkat.²

Marja Pruis fenti szavaihoz nincs sok hozzáfűzni valóm. Minden felszabadító mozgalom élhet a másik táborból érkező támogatással. Amíg a dezertánsok nem akarnak befolyást, és nem veszik át a hatalmat, addig a jó ügyet szolgálják. Azonban Pruisnek mindkét állításában igaza van: nem kell húznunk a szánkat, de jól tesszük, ha vigyázunk velük.

2005-ben előadást tartottam a nők térnyeréséről és arról, hogy fundamentalista körökben milyen és mekkora ellenállást váltott ki az előretörésük. Eszmefuttatásom könnyed esszévé sikeredett egy súlyos témáról.³ Szerettem volna folytatni a tárgyban végzett vizsgálódásaimat; ennek nyomán született ez a mostani könyv. Néhány részt szó szerint vagy módosított formában átemeltem az esszéből, mindazonáltal a könyvben szereplő dolgok legnagyobb része új.

Vannak emberek, akiktől sok olyat tanultam, aminek hasznát láttam írás közben, még ha nem is mindig tudnám pontosan megfogalmazni, hogy mit is adtak nekem. Az első és legfontosabb az édesanyám, Hennie de Swaan-Roos, egy szüfrazsett, Sophie Roos-Vos leánya, aki maga is már fiatalon a feministák táborába lépett. Hajlott korában Hennie aktív

szerepet vállalt a Dolle Mina akciócsoportban, és később is elkötelezett harcosa maradt a női egyenjogúsítás ügyének. Következésképp elmondhatom magamról, hogy női ágon a női jogok élharcosainak egyenes ági leszármazottja vagyok; ezért aztán, ha egyszer majd feláll, jogot tarthatok arra, hogy tagjai közé fogadjon a holland matriarchátus.

Kamasz fiúként nem igazán voltam oda anyámnak a női ügyekben játszott aktív szerepvállalásáért. Fel nem foghattam, hogy miért van erre szükség. Mégis, néha egészen váratlanul képes volt meghatni. Gyorsan leállította egyik feminista társát, aki kifogásolnivalót talált az életvitelében: „Ő a fiam, az egészen más.” Anyám, Hennie, lelkes aktivista volt, de nem vaskalapos. A politikai elveknél vagy elméleti alapvetéseknél többet számítottak neki az emberek – nők és férfiak. Természeténél fogva érzékeny volt az igazságtalanságra. Ha ilyesmivel találkozott, tele volt méltatlankodással, sőt néha ki is öntötte a felháborodását.

A feleségemnek, Cindy Kersebornnak ajánlom a könyvemet, aki egyszerre négy emancipációs csatát is megvívott: feketeként, az egykori gyarmatról érkezett suriname-i bevándorlóként, egy munkáscsalád gyermekeként és... úgy bizony, nőként. Konokan, őszintén, tántoríthatatlanul áll az élethez, és mindig készen a harcra.

Annak idején a jelen könyvem témájáról tartott egyik első előadásomra reagált a fenntartható mezőgazdasággal foglalkozó professzornő, számos szervezet tagja, az íróként is ismert Louise Fresco. Ő hívta fel a figyelmemet az osztálykülönbségek fontosságára – a férfiak és a nők viszonyában is.

Elsőként Job Lisman, a Prometheus kiadó szerkesztője olvasta a kéziratot. Megkértem néhány nőismerősömet, hogy olvassák el könyvem utolsó előtti változatát, és osszák meg velem az észrevételeiket: Sarah van der Lely orvosnőt, Ronit Palache író-szerkesztőt, valamint Mieke Bal kultúrteoretikust és videóművészt, aki valószínűtlenül puha ceruzával fésülte át a kéziratot. Az evangéliumi keresztény mozgalmakra vonatkozó részt David Bos teológus és vallásszociológus olvasta át. Javasataik alapján csomó mindent kénytelen voltam átírni, és ezért még hálával is tartozom nekik. És valóban hálás is vagyok.

A PATRIARCHÁTUS MINT RÉMURALOM

Jó tudni, hogy több élet ment veszendőbe a nők elleni erőszak, úgy is mint nemspecifikus abortusz, lánycsecsemőgyilkosság, öngyilkosság, elkerülhető gyermekágyi- vagy más, nemi vonatkozású okból bekövetkezett halál folytán, mint a 20. század valamennyi háborújában és polgárháborújában együttvéve.⁴

A nőknek, mióta világ a világ, mindig szenvedniük kellett a férfiak elnyomásától.⁵ Ez az Egyetemes Emberi Viselkedésmintázathoz tartozik – ami alól azért vannak kivételek.⁶ Az egyenlőtlenség mértéke változó volt, mikor kisebb, mikor nagyobb. Ennél is fontosabb azonban, hogy minden korból és kultúrából ismerünk olyan nőket, akik tehetségüket és a képességeiket latba vetve felvették a harcot az elnyomással szemben, hogy növeljék az esélyeiket és javítsanak a helyzetükön. A saját erejükből érték el, amit elértek, azonban még gyakrabban összefogva, sorstársaikkal vállvetve; így aztán bármely korból és bármilyen kultúrából tudunk példát mondani arra, hogy valaki nő létére sokkal fontosabb helyet töltött be a családban – de a tágabb közösségben, a társadalomban is – mint azt az Egyetemes Mintázat alapján várni lehetne. Ennek nem sok nyoma van; a 19. századig csak igen-igen kevés mű maradt fenn filozófusnő vagy költőnő, női krónikás, elbeszélő,

teológus, alkimista, matematikus, történelemtudós vagy természetbúvár tollából, ahogy női zeneszerzőt sem sokat ismerünk. Hiába a rengeteg tehetség, ennek emléke elhalványult az utókor emlékezetében – már ha egyáltalán szárba szökkenhetett. Ami kevés mégis megszületett és fennmaradt, a dolog természete szerint az is a kor szigorú elvárásaihoz idomult. Néhány ragyogó, a saját útját járó, kivételes szerző szerzeményeit leszámítva, a korábbi időszakok női írásai főként szenteskedéssel és negédes szólamokkal vannak tele, ahogyan egyébként szinte valamennyi férfi alkotta mű is.⁷

Teljesen magától értetődőnek tűnt, hogy a nők, szinte kivétel nélkül, szinte minden tekintetben, majdhogynem mindig és mindenhol a férfiak árnyékában éltek. És igen sok ember, férfi és nő egyaránt, még a mi korunkban, a mi kultúránkban is megkerülhetetlen adottságnak tekinti ezt: „Nem kell mellre szívni, kislány! Mindig is így volt. És így is lesz. Akármeddig neveled a libát, csak lúd lesz belőle.”

Csak mostanában, a mi életünk jelen idejében bizonyosodott be végleg, hogy a nők mindenre képesek. Nincs olyan hivatás, amit ne gyakorolhatnának, olyan funkció, amelyet ne tölthetnének be, olyan pozíció, amelyet ne érhetnének el – talán csak a sport és az egyház kivétel. Ötven, talán száz évvel ezelőttig még gondolkozhattak úgy, hogy a nők nem lehetnek hegesztők vagy építőmunkások, képviselők, vadászpilóták, biológusok, hajóskapitányok, professzorok, főbírók, tűzoltók és katonák, de aztán bizonyították alkalmasságukat valamennyi említett területen. Az illető nő azzal, hogy először ért el ilyen teljesítményt, vagy elsőként gyakorolt egy olyan szakmát, amely azelőtt kizárólag férfiaknak volt fenntartva, csattanós cáfolatát adta egy addig biztosnak hitt tételnek. Ettől kezdve többé már nem volt tartható az addig általánosan igaznak vélt felfogás, amivel nők számára lehetlenné tették a belépést az adott szakmába. „Egy nő úgysem lesz képes soha...” – a hiányzó rész kitöltendő. Csakhogy az illető nő megmutatta, hogy igenis képes rá. Jóllehet ezzel még nem nyert bizonyítást, hogy az összes többi nő is képes lenne arra, ami neki sikerült (ami a férfiak esetében ugyanúgy igaz), azonban innentől immár a másik félen van

a bizonyítás terhe. Egy nő már bebizonyította, hogy képes rá, vagyis elvileg bármelyik nő képes lehet rá. Ettől kezdve minden egyes nő esetében külön bizonyítani kell, hogy alkalmatlan arra, amire aspirál.

Amennyiben a nők mindenre képesek – ami egyébként azt is jelenti, hogy nemcsak jó, de rossz dolgokra is –, akkor miként lehetséges, hogy korábban mégsem léptek fel ezzel az igényvel? Akkoriban miért nem voltak női kovácsok, lovagok, papok, kocsisok, kalózkodók, és még sorolhatnánk? Ha most folyamatosan bizonyítják az alkalmasságukat szinte minden területen, akkor nemde már akkoriban is meg lehetett bennük a képesség? Igen, meg is volt, csak hogy maguk sem tudták, hogy megvan, ahogyan senki sem, mivel nem kapták meg az esélyt.

Ugyanez az érvelés alkalmazható a rabszolgákra, a jobbágyokra, a földművesekre, egy kasztrendszer „érinthetetlenjeire” vagy a gyarmati sorban élőkre is. Az élet megmutatta, hogy unokáik olyan pozíciókat tölthetnek be, melyeknek elérése még két-három generációval korábban is teljességgel elképzelhetetlennek tűnt. Annak idején szinte elképzelhetetlennek látszott, hogy ilyen képességek szunnyadhatnak a jelentéktelenségre kárhoztatottakban. Alighanem ők maguk sem gondolták volna. Az elmúlt másfél évszázadban a hátrányos helyzetűek felszabadultak az elnyomás alól. Az emancipáció korának kései szakaszát éljük, amikor a munkásosztály és a gyarmatosított népek, a színes bőrű emberek és a homoszexuálisok emancipációja zajlik. Egyszermind ez az a kor is, amikor a Föld népességének teljes felét kitevő nőknek az emancipációja kiteljesedik.

Miként volt lehetséges ezt a rengeteg sok embert elnyomás alatt tartani? Hogyan, mi módon lehetett megakadályozni, hogy ők is megkapják azokat a jogokat és esélyeket, amelyekkel a fehér, heteroszexuális, jó családba született és tehető férfiak mindig is rendelkeztek? Ha a kirekesztett emberek mindegyike valóban, elvileg és potenciálisan ugyanolyan tehetséges volt, mint ezek az urak, akkor nemde elképesztő energiákat kellett mozgósítani annak érdekében, hogy meggátolják képességeik kibontakoztatásában ezeket az embertársaikat? Mindezen emberek elnyomása, kivált a nőké, valóban hallatlan erőfeszítéseket követelt, és mégis szinte teljesen észrevétlenül zajlott.

Először is: szükség esetén annak rendje és módja szerint durva erőszakkal akadályozták meg őket. A családon belüli erőszak korántsem számít egyedinek még napjainkban sem. Az erőszaknak ebben a formájában semmi családias nincs. A férj nekiesik a feleségének, és jól ellátja a baját, a pusztá öklével vagy a cipőbe bújtatott lábával, vagy bármivel, ami épp a keze ügyébe esik. Ez számos társadalomban még ma is a férj megkérdőjelezhetetlen jogának számít. Még az olyan kultúrákban is gyakran előfordul az ilyesmi, melyekben pedig az ilyen „négy fal között maradó” erőszakot általában elítélik. Az Egészségügyi Világszervezet, a WHO jelentése szerint a nők közel 30 százaléka szenvedett el párkapcsolaton belüli testi vagy szexuális erőszakot.⁸ Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége által végzett felmérés válaszadóinak legkevesebb egyharmada mondta magát párkapcsolati vagy családon belüli testi vagy fizikai erőszak áldozatának.⁹ Az Egyesült Államokban a nők egynegyede vallja, hogy *súlyos* testi bántalmazást szenvedett el a partnerétől; ugyanakkor a férfiak 14 százaléka is arról számolt be, hogy súlyos fizikai bántalmazásnak volt kitéve a felesége részéről.¹⁰ És ezek a világ nyugati felére vonatkozó számadatok.

A külvilág csak nagy ritkán szerez tudomást a párkapcsolati erőszakról, mivel a nő szégyelli magát, és gyakran ugyanez igaz az ilyen bántalmazást elszenvedett férfira is. A nő fél bármit is mondani, tartva attól, hogy az még nagyobb erőszakot vált ki a férjéből. Nem csoda, hogy csak szélsőséges esetekben indul büntetőeljárás, és kerül sor büntetés kiszabására. A fordítottja, a férfiak nők általi bántalmazása ritkábban fordul elő, de azért rendszeresen megесik. Többnyire ez a fajta erőszak is rejtve marad, és csak ritkán indul büntetőeljárás ilyen ügyekben.

Sohasem kellett, és ma sem szükséges minden egyes nővel minden pillanatban kemény kézzel bánni. Elegendő mindig azt a nőt fenyegetni és megfélemlíteni, aki a férfi megítélése szerint átlépi a határt, emlékeztetve arra, hogy ugyanilyen határátlépésért miként bántak el más nőkkel, és hogy ez még vele is megtörténhet. Vagyis az alkalmi erőszakos büntetések valamennyi nő számára figyelmeztetésül szolgálnak. Hogy valóban hatékony visszariasztó példa lehessen az ilyesmi, ahhoz

két dologra van szükség: híre kell menjen az erőszakos cselekménynek, és büntetlenül kell maradnia. Minden egyes büntetlenül maradt eset azt az üzenetet hordozza az összes többi férfi számára, hogy ők se kockáztatnak semmit, ha a saját körükben erőszakkal büntetnek egy nőt. A nők felismerik, hogy veszélyben forognak, miközben a férfiak biztonságban érezhetik magukat. És amikor széles körben híre megy a dolognak, ha minden nő (és férfi) tudomást szerez a büntetlenül maradt erőszakos cselekményről, akkor ők is mind úgyszintén a nőnek szóló általános figyelmeztetésként fogják majd fel; így jár, aki megpróbálja átlépni a férfitársadalom állította korlátokat.

A széles körben ismertté vált és büntetlenül maradt alkalmi erőszakos cselekedetek sohasem magukban állnak. Az összes ilyen eset egy rendszert alkot, a megfélemlítés és terrorizálás rendszerét. Ehhez pedig nincs szükség kormányra vagy hadseregre, de még csak egy erőszakos hordára sem. Az elkövetők olyan férfiak, akik egymagukban vagy néhányad magukkal olykor összevernek, megcsónkítanak, leszúrnak, megvakítanak, megerőszakolnak vagy elégetnek egy nőt a maguk köreiben, és már pusztán ezáltal is rendszeres terror alatt tartják az áldozat sorstársait. Fontos, hogy az eset híre nyílt titokként keringjen, de ennek ellenére büntetlenül maradjon a gaztett.

De még ennél is többre van szükség ahhoz, hogy kordában tudják tartani az asszonyokat és a lányokat – és az összes más hátrányos helyzetű személyt. A férfiak és a nők egyazon képzetvilágban élnek. Ebben a férfi a felsőbbrendű és rátermett, a nő alacsonyabb rendű és alkalmatlan, ti. hozzávetőleg ez Isten akarata, így áll a Bibliában és a Koránban, ezt tanítják nekünk az ósatyák, a próféták, a kalifák és a pápa Őszentsége. A dolgok rendje már csak ez. Mindig is így volt, mióta világ a világ.

Nem egyértelmű, hogy valóban ez lett volna Isten akarata. Ő maga nem sokat mond erről. Ami a szent iratokban és a Szentírásban áll, és mindaz, amit a szent jóemberek összeprédikáltak, valóban mind azt erősíti, hogy a férfiak méltán uralkodnak a nők felett, ugyanakkor korlátokat is szab a férfinak. A pogány ősoknél még rosszabb volt a helyzet, az önkényt valamelyest korlátok közé szorította a fellépő új vallás.

Isten sem kell hozzá: „Elég megnézni az evolúciót, mert ott is szakasztott ez a helyzet a hímekkel és nőstényekkel. Vedd, mondjuk, a gorillát és a páviánt! És a szentjánosbogarat. Na ugye? Már a barlanglakóknál is így volt. Egyszerűen benne van a génekben...”

Abból, hogy már a természetben is előfordul a nemek közti egyenlőtlenség, még nem következik egyenesen, hogy nekünk is éppen ezeket a mintákat kellene követnünk. Többnyire pont hogy meg kívánjuk magunkat különböztetni az állatoktól, és nem akarunk úgy élni, mint a vadak. De ez már szofisztikált ellenvetés, túlságosan is az, ami kiderül abból, hogy pimaszkodásnak fogják fel. Jobban tesszük, ha nem hozakodunk elő ezzel olyan közegben, ahol a férfi felsőbbrendűség kenetteljes ideológiája uralkodik. Nem átalják a vallás teljes arzenálját bevetni annak érdekében, hogy az alávetetteket gyámság alatt tartsák. És szükség esetén a biológia, pszichológia, neurológia, pszichiátria és az agytudomány nehézütegeinek ösztüzét zúdítják a pimasz lányokra (és az akadékoskodó csávókra). Így működik a patriarchális ideológia. E helyütt azért mesélhetek minderről ilyen fesztelenül és minden félelem nélkül, mivel bátor feministák és nemes, becsületes férfiak generációi már megharcolták a harcot előttem, sorra megcáfolva valamennyi, a férfi felsőbbrendűség és a női alacsonyabbrendűség mellett felhozható érvet. Nem kis dolog – még akkor sem, ha szükségszerű volt, ha így kellett lennie.

A következő oldalakon a nők elnyomásáról lesz szó, mint ami az Egyetemes Emberi Mintázat része: a patriarchális viszonyok között megvalósuló férfiuralomról. A nyugati társadalmakban, márpedig ezt a könyvet döntően ilyen országokban fogják olvasni, már hosszú ideje nem olyan szélsőségesen kiegyensúlyozatlanok a férfiak és nők közötti viszonyok. Már több mint egy évszázada zajlik a nők emancipációs küzdelme, mely időközben nagy sikereket könyvelhetett el, és alapvető változásokat eredményezett. Nyugati szemmel nézve a patriarchális társadalom idegennek, távolinak és idejétmúltnak hat, mindazonáltal teljesen idegenszerűnek és ismeretlennek a nyugati embernek sem tűnik. Homályosan felismerhető, ahogyan, mondjuk, egy abszurd viccben vagy egy zavaros álomban is felidéződnek korábbi gondolataink és ta-

pasztalataink, már elfelejtett dolgokra döbbenünk rá, amelyeket hiába számúztunk és töröltünk ki örökre tudatunk világosságából, akkor is tagadhatatlanul hozzánk tartoznak. Amennyiben ebben a könyvben ezekről az archaikus, ősi viszonyokról esik szó, akkor azok folyamatos szellemképként kísérik azoknak a viszonyoknak a vonalát, amelyek között mi maiak élünk – mintha csak tükör által homályosan látnánk azokat.

A férfiuralom még korántsem a múlté. Nem szükséges a kezdetektől napjainkig végigvenni a férfi ezeréves birodalmának egész történetét, enélkül is megérthetjük a működését. A nő elnyomásának szinte valamennyi gyakor alkalmazott erőszakos módozatáról elmondható, hogy még ma is gyakorlatnak számít a világ nagy részein. Mi több, éppen elterjedtségük és megszokott voltuk szolgáltat érvet ahhoz, hogy továbbra is fennmaradjanak. Évszázados, „vagyis” tiszteletre méltó hagyományok, úgymond a kulturális örökség részei: gyerekházasság, genitális csonkítás, becsületgyilkosság – kivétel nélkül a férfi elidegeníthetetlen jogai közé tartoznak. Ebben tulajdonképpen még támogatniuk is kellene őket a nőknek hagyománytiszteletből vagy a vallás iránti hódolatból.

A patriarchátusról még ma sem lehet befejezett múltban írni, jelenünk a patriarchátus megalvadt történelme. Ezért is keresi az erőszak mai eszközeit, amelyekkel fenntartható a férfi felsőbbrendűség rendszere. De előbb még felmerül egy kérdés: honnan származik a férfiak nőkkel szembeni eredendő fölénye? Valóban az elsőség lenne a felsőség eredete? Mi tette lehetővé, hogy a férfiak erőszakos uralmat gyakoroljanak a nők felett?